

ІЗ СПОГАДІВ ДРУЖИНИ

Лідія Василівна Амосова (Денисенко)
1920 – 2014

Дружина і ангел-хранитель дому та сім'ї Амосових. Надійний тил і відданий друг. Разом вони прожили майже 60 років. А вперше зустрілися восени 1941 року під Москвою. Тут знаходився тоді польовий рухомий госпіталь ПРГ-2266. Провідний хірург госпіталю Микола Амосов зробив у щоденнику такий запис: "Нам дали операційну сестру, і вона відразу захворіла. Подумалося: "Ото буде працівник". Це Ліда Денисенко. Висока, худа, білява... досить гарна. Дуже скромна..." Все життя вона проявляла героїзм. І в подвижницькій праці операційної медсестри в складі "ППГ-2266", і у власній хірургічній долі на посаді лікаря-ординатора, і в виключно великій ролі у феномені, в результаті якого Амосов став Амосовим. У всіх його пошуках і проривах вона була поруч, але не як партнер, а як славний помічник "- згадує друг сім'ї Амосових Ю.Г.Віленський.

Вранці підійду до портрету, скажу: "Доброго ранку!", А ввечері - "На добраніч!" І якось легше стає.

Разом ми прожили майже 60 років. А вперше побачилися восени 1941 року. У Подільському, під Москвою. Тут знаходився тоді польовий рухомий госпіталь ППГ-2266.

Микола Михайлович і тоді був сухорлявий - ні краплі зайвої ваги, дуже енергійний. І дуже... жалісливий. Тяжко переживав, якщо пораненого не вдавалося врятувати. І навіть одного разу збирався звести рахунки з життям, коли поранений помер на його очах від алергічного шоку при знеболюванні. Врятував його тоді Аркадій Олексійович Бочаров, головний хірург польового евакопункту. Пам'ятаю, як в той день Бочаров зайшов у перев'язувальну з питанням: "Де Микола Михайлович?" Я кажу: "У нас нещастя". - "Знаю. Де Микола Михайлович?" - "Пішов на квартиру"...

У перев'язочній прямо на столику завжди стояла наготові велика коробка з ампулами знеболюючого і шприци. Микола Михайлович, як виявилось, взяв декілька ампул морфію і ввів їх по дорозі додому. Він був у розпачі: "На фронті ворог стріляє, а тут я вбив людину!" Вчасно розшукав його Бочаров - промив шлунок і всю ніч не відходив ні на хвилину, розповідав про різні випадки з практики хірургів... З Бочаровим ми залишилися друзями на все життя. (Після війни генерал-лейтенант Аркадій Бочаров був заступником головного хірурга Радянської Армії. - Упоряд.)

Часто під час операцій я йому допомагала. У молодості я була швидка, спритна. Ми з ним були дуже близькі за темпераментом. Я старалася, і у мене виходило, а він любив гарних працівників.

Після двох років спільної роботи і життя на колесах Микола Михайлович влітку 1943 року запропонував мені:

— Ну ось що, Ліда! Ти мене знаєш, я тебе знаю. Давай зареєструємося.

23 липня 1943 роки ми розписалися в загсі білоруського міста Річиця. І

війну закінчували як чоловік і дружина.

9 травня в перев'язувальну забіг санітар і кричить: "Перемога! Перемога! На вулицю!" Всі сестри і лікарі побігли на плац. Шум, стрілянина... А я як раз накладала пов'язку. Поранені просять: "Сестричка, не йди!" І я залишилася. То до одного підійду, то до іншого - потисну руку, привітаю...

Після війни Микола Михайлович у свій час працював в Москві, в Інституті Скліфосовського, під керівництвом самого Юдіна. Але він завжди хотів самостійності! Не міг бути під чийось безпосереднім контролем, "від" і "до". І коли дізнався, що Брянській обласній лікарні потрібен головний хірург, ми відразу ж туди вирушили. Микола Михайлович почав оперувати хворих на туберкульоз легень. Тоді часткове і повне видалення легенів майже не практикувалося, застосовували торакопластику - це коли видаляються ребра і легені зростаються з м'якими тканинами... Він взявся за докторську дисертацію, вечорами я друкувала її на машинці - в той час знайти в Брянську друкарку було неможливо.

На хірургічну конференцію в Києві він приїхав з цілою валізою препаратів - зрізів частин туберкульозних легенів, видалених при операції. Коли відкрив чемодан, патологоанатом ахнула: "Ми в Києві такого не робимо, як ви в Брянську!" Директор тубінституту Олександр Мамолат тут же запропонував Миколі Михайловичу перебиратися до Києва. Але він відразу не давав згоди - не хотів їхати з Брянська. Тоді-то я йому і сказала: "Ось тепер все. Буду вступати до Київського медінституту!" Завжди мріяла про медичний вуз (але батько був проти, говорив: "не потрібні мені твої небіжчики", і закінчувала я педінститут).

До іспитів готувалася, сидячи на київських схилах - біля тубінституту, а ночувала в кабінеті директора, поруч з патологоанатомічним відділенням, одна на поверсі. Страшно було! Але іспити витримала. Приїжджаю в Брянськ і кажу Миколі Михайловичу: "З 1 вересня піду на заняття". Він швиденько розрахувався на роботі. Ми склали свої пожитки: все вмістилося в маленький "Москвич" - пара валіз, якась кофточка та плаття, кілька змін білизни. І - в путь. В старій будівлі тубінституту нам дали однокімнатну квартирку. Так почалося київське життя...

Пізніше виявилось, що переїзд до Києва, по суті, врятував Амосова від... суду. У Брянську на нього завели кримінальну справу (чоловік однієї медсестри, слідчий, вирішив зробити на ньому кар'єру): нібито хірург експериментував на хворих, видаляючи здорові органи. Ємності з препаратами частин легенів - тими самими, які викликали сенсацію в Києві! - опечатали, історії хвороби вилучили. Розгоралася "справа лікарів", яка припинилася лише після смерті Сталіна...

Але спочатку Микола Михайлович сердився на мене за цей переїзд. Бувало, приходжу з занять в медінституті, а він лежить на нашому "дивані" - старому матраці, накритому килимом, - з книжкою в руках. Ось бачиш, каже, це ти винна!

Він сердився, що пацієнтів було мало! Він сумував без роботи. Хоча оперував не тільки в інституті, але і в госпіталі інвалідів війни. Одного разу Мамолат йому сказав: "Микола, як тільки побудуємо нову триповерхову будівлю інституту, я тобі його віддам". І віддав. З Брянська приїхало до Миколи Михайловича підкріплення хірургів: Ольга Матвіївна Авілова, Анна Василівна Малахова, Іван Дедков (нині покійний). Поступово легенева хірургія зійшла нанівець і залишилися операції на серці...

Незабаром ця будівля на околиці Києва (потім тут виріс Інститут серцево-судинної хірургії) стало відомо всім: тут робили унікальні операції, повертаючи до життя безнадійних хворих. Сам Амосов зробив майже шість тисяч операцій на серці. Приблизно 12 відсотків пацієнтів зі штучним кровообігом врятувати не вдалося. Про те, як він переживав втрату кожного хворого, в повній мірі знали тільки ми в родині.

Коли я відкривала йому двері, то відразу бачила, як пройшла операція. Якщо невдало, то на нього було страшно дивитися. Зовсім інша, скута, хода і мова... Дуже важко давалася йому розмову з рідними вмираючого хворого. Адже, коли пропонуєш операцію, рідні завжди запитують: доктор, а він виживе? А раптом не виживе? Для Миколи Михайловича це було тортурями. Але коли хворого вдавалося врятувати, він перевтілювався... Скільки разів пацієнти, вже перед випискою, приносили йому якусь суму грошей в конверті! Він тут же все відкидав. Ні копійки ні в кого нічого не брав. Найчистіше людина...

Зліва направо: Лідія Василівна, Катя і Микола Михайлович Амосови, 1968 р.

Дітей у нас довго не було, я наполягла на дитині. Професор Лур'є робив кесарів розтин. Микола Михайлович стояв біля віконця клініки на бульварі Шевченка (там же потім і наша внучка на світ з'явилася). І коли він вперше побачив доньку - лежить щось червоненьке, маленьке і ворушить губами, як облизується, - якимось зізнався, що у нього ніби кран в душі відкрився: "Твій навіки!.." Дочку ми назвали Катею - на честь моєї мами, Катерини Єлисеївни. І улюблена тітка у Миколи Михайловича теж була Катя. "Фортуна посміхнулася!" - як ми жартували в сім'ї. До тітки Катерини ми любили приїжджати на відпочинок - в Старому Криму у неї був будиночок.

У санаторії не їздили. За все життя в санаторії відпочивали тільки один раз... Добираючись в Старий Крим, машину вели по черзі - адже дорога неблизька. Ночували в саду під старим горіхом, купатися їздили в Коктебель... Тітка Катя була безсрібниця, так само, як і її рідна сестра - мама Миколи Михайловича, та він сам. А до того ж - дуже віруюча, на відміну від інших членів сім'ї - "безбожників". (Правда, і Микола Михайлович в останні два роки почав переглядати своє ставлення до Бога). Її так поважали всі жителі селища - татари, росіяни, болгари, - що, коли в місцевій церкві не було священика, службу правила Катерина Амосова.

Нещодавно на будиночку в Старому Криму встановили меморіальну табличку - в пам'ять про те, що тут любив бувати Микола Михайлович. Думаю, це і данина поваги до його тітки.

До дачі Микола Михайлович спочатку ставився скептично, а потім полюбив бувати в Клавдієво. Траплялося, і траву косив, сам змайстрував лавки, полиці на кухню, стіл, теплицю для огірків і помідорів. Але, будучи директором Інституту серцево-судинної хірургії, ні разу не їздив на дачу в Клавдієво на службовій машині! Машина його зустрічала вже в Святошині: він виходив з ворзельської електрички і їхав на роботу...

Микола Михайлович не раз говорив, що "головна у нас Ліда. На ній тримається наш маленький сімейний осередок". Але, щоб був порядок в "осередку", потрібно постійно піклуватися про побут, фінанси, обіди, нарешті...

В їжі Микола Михайлович був невибагливий. Головне, щоб на обід було гаряче - не важливо, борщ чи суп або розсольник. І салат. Каш він не їв...

Бюджет сім'ї. З цим було зовсім нескладно. Я клала гроші в кухоль - в буфеті. І скільки йому було потрібно на витрати, стільки Микола Михайлович і брав. Єдине, я просила, щоб він завжди мав при собі якусь суму - на всякий випадок. Він дуже любив купувати книги, бібліотека зібралася в 10 тисяч томів. Костюми вибирав собі сам - на свій смак, і я з ним не сперечалася. Ми дуже просто жили - без скандалів, без пліток...

Подарунки він не любив. Найбільше, що готовий був прийняти - це квіти. Єдине, що він колись дозволяв приносити в свою клініку. Я теж дарувала йому тільки квіти. Вранці зайду в кабінет і поставлю вазочку з його улюбленими червоними гвоздиками...

В останній рік Микола Михайлович погано себе почував. Дочка забрала його до себе в кардіологічний центр, він полежав 10 днів, і самопочуття стало краще. Повернувся додому. Але потім занедужав і 11 грудня його знову забрали в кардіоцентр. Лікар, який спостерігав за ним періодично заходив до нього в палату - виміряти тиск, порахувати пульс. І на наступний день після обіду лікар, як зазвичай, зайшов: "Микола Михайлович, я хочу вас послухати!" Він каже: "Будь ласка". Перевернувся на бік - і замовк. Назавжди... Бог послав йому легку смерть - за те, що він так багато зробив у житті.

Перші два місяці він майже щодня до мене приходив. Я чула дзвінок в двері, його кроки... Потім була перерва. А зараз, перед річницею, він знову з'являється. І уві сні говорить: "Ліда! Це я...".

2003 р.

"Микола Амосов. Спогади сучасників" (видано російською мовою)
Київ, Видавничий дім "Особистості", 2015